B. P. HASDEU

FRAGMENTE

PENTRU

ISTORIA LIMBEĬ ROMÂNE

ELEMENTE DACICE

II

GHĬOB:

bulgarul hubav; serbul ubav; persianul khûb; sanscritul svabha; grecul σοφός, σαφής, σίσυφος; latinul sibus, subidus; irlandesul sab; germanul swâbe.

CU UN APENDICE DESPRE **GHĬUJ ŞI VÎJ.**

Die Sprache gibt selten etwas, was sie einmal gehabt hat, völlig auf....

Limba rare-orĭ renunţă cu desăvârşire la ceia-ce a avut o dată... **G. Curtius**, Zur Chronologie.

Preţul : 3 franci.

BUCURESCĬ

NOUA TYPOGRAPHIE A LABORATORILORŬ ROMÂNI

19. STRADA ACADEMIEI, 19.

1876.

B. P. HASDEU.

FRAGMENTE
PENTRU
ISTORIA LIMBEĬ ROMÂNE

ELEMENTE DACICE

II

GHĬOB:

bulgarul hubav; serbul ubav; persianul khûb; sanscritul svabha; grecul σοφός, σαφής, σίσυφος; latinul sibus, subidus; irlandesul sab; germanul swâbe.

CU UN APENDICE DESPRE GHĬUJ ŞI VÎJ.

Die Sprache gibt selten etwas, was sie einmal gehabt hat, völlig auf....

Limba rare-orĭ renunţă cu desăvârşire la ceia-ce a avut o dată... G. Curtius, Zur Chronologie.

BUCURESCĬ
NOUA TYPOGRAPHIE A LABORATORILORŬ ROMÂNI
19. STRADA ACADEMIEI, 19.
1876.

DEDICĂ

mareluĭ linguist Italian

G. J. ASCOLI.

autorul.

FRAGMENTE PENTRU ISTORIA LIMBEI ROMANE

GHĬOB:

bulgarul hubav; serbul ubav; persianul khûb; sanscritul svabha; grecul σοφός, σαφής, σίσυφος; latinul sibus, subidus; irlandesul sab; germanul swâbe.

Nu cunóscem nicĭ un cuvînt român maĭ interesant prin mulţimea afinităţilor sale, maĭ important prin modul neaşteptat de a revĕrsa luminĕ asupra problemelor celor maĭ complicate din întréga linguistică ario-europeă, maĭ preţios prin certitudinea resultatelor la carĭ ne conduce, ca vorba *ghĭob.*

Şi totuşĭ, la prima vedere, ar puté orĭ-cine să ne respundă, că un asemenea cuvînt, departe de a avé o însemnătate atăt de vastă, nu există de loc în limba română!

In adevĕr, nicĭ în graĭul viŭ, nicĭ în vechile nóstre tipăriture saŭ manuscrise, *ghĭob* nu se maĭ află nicăirĭ.

Filologia comparativă îl descopere printr'o procedură curat chimică, extrăgêndu'l dintr'un corp compus, pe care pune succesivamente faţă 'n faţă cu felurite reactive.

Voĭu observa însă din capul loculuĭ, că sarcina nóstră de astă dată, deşi fórte anevoiósă, a fost înlesnită până a un punct prin cercetarea

anteriórĕ despre cuvîntul *ghĭuj*, care ne procurase deja una din valorile genealogice ale iniţialuluĭ *ghĭ*. *

§ 1.

«GHĬOB» IN LIMBA ROMÂNĂ.

D. Pontbriant ne dă următórele accepţiunĭ ale vorbeĭ «neghĭob» cu derivatele eĭ :

«N e g h ĭ o b, adj. *inepte, stupide, imbécile, sot, idiot, niais;* este fórte «n e g h ĭ o b, *c'est un âne bôté, un oison bridé;*

«N e g h ĭ o b e s c e, adv. *bêtement, sottement, stupidement, niaisement;*

«N e g h ĭ o b ì, v. *niaiser; rendre bête, stupide, sot, niais; abrutir;* a se «n e g h ĭ o b i, *devenir bête, stupide, s'abrutir;*

«N e g h ĭ o b i ă, subst. *niaiserie, sottise, imbécilité, stupidité, bêtise.*» [1]

Costache Stamate, în micul seŭ glosar de archaisme basarabiane [2], traduce pe *neghĭob* prin «nătărâŭ, gogoman, netot, tîmp».

In Moldova acéstă vorbă se aude actualmente fórte rar.

De asemenea în Transilvania, judecând după lipsa'ĭ din dicţionarul luĭ Petru Maior, care altmintrea n'ar fi uĭtat'o în lunga'ĭ listă de sinonime : *hăbăuc, năuc, necălit, meteurd, cap de cal, trunchĭu, nătărâŭ, nătăntoc, cap de plumb, boŭ, bălămut, tăntălâŭ, meteleŭ* etc. [3]

D. Ion Slavicĭ, Român din Ungaria, ne încredinţéză totuşĭ, că *neghĭob* nu s'a perdut încă la compatrioţiĭ seĭ din Crişiana.

Orĭ-cum să fie, acest cuvînt e maĭ respăndit astăḑĭ anume în Muntenia.

Caracteristica cea maĭ poporană a «neghĭobuluĭ» ni se pare a fi următórea anecdotă din Anton Pann :

Un *nerod* — să ḑic — saŭ *prost*,
Că înţelept el n'a fost,
Temêndu'şĭ muĭerea rĕŭ
Ca un n e g h ĭ o b, *nătărăŭ*,
Intr'o ḑi un om vĕḑênd
Mergênd pe drum şi căscând,
Şi nevasta'ĭ s'a 'ntămplat

(*) *Columna luĭ Traian*, p. 1—32. — Ediţiunea separată : *Fragmente pentru istoria limbeĭ române. Elemente dacice: I. Ghĭuj. Cu post-scriptum despre d. Cihac şi apendice despre d. Emile Picot.* Bucurescĭ, 1876, in-8, pagine 40.

(1) **Pontbriant,** *Dict.*, p. 472.

(2) **Stamate** *Muza românéscă,* t. 1, p. 526 şi urm.

(3) *Lexicon Valachicum,* Budae, 1825, in-8, p. 259.

In acel ceas de-a căscat —
El intră în bănuelĭ
Că amăndoĭ aŭ tocmelĭ
Şi de-aceĭa a căscat :
Prin căscat respuns ĭ-a dat.
Ast-fel necăjit el foc,
Vrênd s'o spănḑure pe loc,
Făr'a ḑice cătră ea
O funiă 'n dată ĭea,
Şi o chĭamă după el,
Ḑicênd: «haĭ colea niţel!»
Decĭ împreună mergênd
Şi în ogradă intrând,
Din loc în loc o purta
Ş'un pom lesnicĭos căta.
Ea, găndu'ĭ necunoscênd,
Stând îl întrébă ḑicênd :
«—Ce mĕ porţĭ din pom în pom,
«Ca căscat din om în om?»
«—Dar ce ?—o întrébă el—
«Căscatul umblă ast-fel?—»
Ḑise ea : «dar aŭ nu sciĭ ?
«Gĭaba dar eştĭ între viĭ!—»
El privind'o, a respuns :
«Aşa! bine că mĭ-aĭ spus,
«Că eŭ asta n'o scieam
«Şi să te spănḑur umblam ..» [4]

Negativul *ne-ghĭob* însemnând «nerod», «prost», «nătărăŭ», acela care

«...înţelept el n'a fost...»,

resultă că positivul *ghĭob,* ca antitesă, la avut óre-când la străbuniĭ noştri sensul de «înţelept».

Acest *ghĭob* a despărut din graiŭ, conservându-se numaĭ *ne-ghĭob*, în acelaşĭ mod precum lătinesce aŭ remas *in-becillus* «prost» şi *in-manis* «crud», deşi positivele lor periră cu desăvărşire.

Tot ast-fel Francesiĭ posedă astă-ḑĭ vorba *maussade*, adecă *mal-sade* «des-plăcut», dar nu maĭ aŭ de-mult pe *sade* «plăcut», pe care'l avuseseră încă în evul mediŭ, când «Le roman de la Rose» cănta:

Moult est garis qui tel flor bese,
Qui est si *sade* et bien olent... [5]

(4) **Pann,** *Povestea vorbeĭ*, Bucurescĭ, 1852, in-8, t 1, p. 100.—Cf. ibid. p. 83 şi 86.
(5) **Littré,** *Dict.*, p. 1798.

§ 2.

«GHĬOB» IN LIMBA ALBANESĂ.

La Albanesĭ *ghĭob* «înţelept» nu se constată.

Eĭ posedă cuvîntul *ghĭobă,* fórte ademenitor prin asemĕnare exterióră, dar care este pur şi simplu a nóstră *glóbă* «amendă»,[6] termin juridic de proveninţă serbă, datorit probabilmente legislaţiuniĭ luĭ Stefan Duşan [7] şi fără nicĭ o înrudire directă saŭ indirectă cu românul *ghĭob* «înţelept».

Hahn aduce, în adevĕr, idiotismul albanes: *s'ta ban ghĭoba pesă pară,* pe care'l traduce prin: «du hast keine fünf Heller im Vermögen», pentru a arĕta că *ghĭobă* însemnéză şi «avere» [8]; dar sensul acesteĭ frase póte să nu fie alt ceva decât : «eştĭ atât de sărac, încât nu poţĭ plăti o glóbă de cincĭ parale», şi prin urmare accepţiunea de «avere» nu este încă asigurată.

Dacă *ghĭobă* ar însemna în realitate «avere», adecă «un bun», «un bien», «ein Gut», atuncĭ ne-ar fi lesne a admite un adjectiv albanes *ghĭob* «bun», care s'ar potrivi de minune cu românul *ghĭob* «înţelept»; d'o cam dată însă o asemenea conclusiune ar fi azardósă.

Cu tóte acestea, presinţa slaviculuĭ *globa* la Albanesĭ sub forma de *ghĭobă* nu este indiferinte în cestiunea ce ne preocupă.

Când se întâlnesc într'o limbă doă cuvinte de originĭ diverse, dar maĭ-maĭ aceleaşĭ prin sunet şi apropiându-se unul de altul chĭar sub raportul semnificaţiuniĭ, atuncĭ uşor se póte întâmpla una din doă : saŭ că ambele se identifică, devenind un singur corp, orĭ că cel maĭ persistinte alungă din graiŭ pe rivalul seŭ, incomod prin ambiguitate.

De aci urméză că, dacă vorba *ghĭob* cu sens de «bun» va fi existat vre-o dată la Albanesĭ, ea a putut să disparǎ de acolo prin introducerea slaviculuĭ *globa* mulat în *ghĭobă.*

Orĭ-cum să fie, ne maĭ găsind astăḑĭ în limba albanesă pe al nostru *ghĭob* «înţelept», cată să recurgem la cele-l'alte doă graĭurĭ de pe peninsula balcanică, carĭ aŭ moştenit, ca şi noĭ, dela stratul primitiv al poporaţiuniĭ tracice maĭ multe ingrediente anteriόre colonisărilor latine şi slavice.

(6) **Rossi da Montalto,** *Vocabolario della lingua epirotica,* Roma, 1875, in-8, p. 464.

(7) Cf. a mea *Archiva istorică,* t. 3, p. 177.—**Miklosich**, *Lex. palaeoslov.,* p. 129, şi *Die slavischen Elemente im Albanischen,* p. 19.

(8) **Hahn,** *Alban. Studien,* Lex. p 24.

§ 3.

«GHĬOB» IN LIMBILE BULGARĂ ŞI SERBĂ.

Bulgăresce hubav, cu accentul pe prima silabă, însemnéză «frumos». Pasage ca :

da dodeş na naş vilaĭet,
da vidiş kakvo'ĭ *hubavo*...

(ca să viĭ la locul nostru,
să vedĭ cât e de *frumos*);

saŭ :

zméĭa na Rada dumaşe :
Rado le, moma *hubava*...

Zmeul dicea Radeĭ :
(Rado, fétă *frumósă*);

saŭ :

kato pred svatba izlézeş,
hubavo da sé primeniş...

(când de 'naintea nunteĭ veĭ eşi,
frumos să te gătescĭ);

saŭ :

tam si zavarih malko momice,
malko momice mnogo *hubavo*...

(acolo găsiĭ o mică fetiţă,
o mică fetiţă fórte *frumósă*);

etc. etc., ne întîmpină la fie-care pas în poesia poporană a Bulgarilor. [9]

Afară de «frumos», *hubav* maĭ are semnificaţiunea de «bun», care apare, de exemplu, în versul :

Tuk săm, mamo, jivă săm,
Ama, hicĭ da nésăm, *pohubevé*...

(Aci, mamă, eŭ sînt viuă,
Dar de n'aş fi de loc, *maĭ bine*...) [10]

Forma simplă a cuvîntuluĭ este *hub*, către care Bulgariĭ aŭ adaus deja maĭ târdiŭ finalul *av*, ca şi 'n *glup-av* «prost» din slavicul *glupŭ*, *boln-av* «bolnav» din slavicul *bolĭnŭ*, *gnusnav* «ticălos» din slavicul *gnusĭnŭ* etc.

Acest *hub* neamplificat reapare în *hub-o-st* «frumseţă» [11], care altfel, dacă forma cea veche ar fi fost *hubav*, trebuĭa să fie *hubav-o-st*.

(9) **Dozon,** *Chansons populaires bulgares,* passim.

(10) **Bezsonov,** *Bolgarskiĭa pĭesni,* în *Vremennik moskovskago obscestva istorii i drevnosteĭ,* t. 21, p. 54.

(11) Cf. **Miklosich,** *Lex. palaeoslov.,* p. 1100.

Sub raportul inițialeĭ, bulgarul *hub* «frumos» este maĭ noŭ decât românul *ghĭob* «înțelept», căcĭ *g* și *gh* pot scădé la *h*, pe când *h*, din contra, nicĭ o dată nu se urcă la *g* saŭ *gh*, afară numaĭ dóră într'o limbă în care aspirațiunea lipsesce cu totul : din ario-europeul *ghansa* «gâscă» noĭ avem sanscritul *hansa* și grecul χήν, din *ghima* «érnă» sanscritul *hima* și latinul *hiems*, din latinul *gelu* «ger» spaniolul *hielo*, din *germanus* «frate» —*hermano*, din slavicul *gora* «munte» bohemul *hora*, din *glupŭ* «prost» sorabicul *hlupy* etc.

Intre românul *ghĭob* și bulgarul *hub* există în privința inițialeĭ acelașĭ paralelism, pe care noĭ l'am constatat deja într'un studiŭ precedinte între români-albanesul *ghĭuj* saŭ *ghĭuș*, vechĭul tracic γόγης «bunic», și între adverbul derivat *hojma* «tot-d'a-una».

O dată scădut la *hub* și amplificat apoĭ în *hubav*, cuvîntul a trecut la Serbĭ în *ubav* «frumos».

Aspirațiunea inițială din *hubav* s'a perdut din causa aversiuniĭ Serbilor pentru sonul *h*. [12]

Acéstă aversiune, deși pe o scară maĭ mică, se observă și'n limba bulgară, [13] de unde și acolo găsim une-orĭ forma *ubav*, bună-óră :

Tzîrveno grozĭe *ubavo*...
(*Frumos* strugur roșu) [14],

dar numaĭ ca excepțiune [15], pe când la Serbĭ este unica pronunciațiune cunoscută.

Karadzicĭ ne spune că serbul *ubav* «rare-orĭ se aude în conversațiune, «ci numaĭ în poesia poporană», aducênd ca exemplu :

Na *ubavu* na poliu Kosovu...
(Pe *frumósa* câmpiă dela Cosovo). [16]

El maĭ adaugă, într'un alt loc, interesanta particularitate că la Serbĭ miresele, fiind ținute a numi pe toțĭ în casă cu nesce epitete puțin obicĭnuite, întrebuințéză în privința fetelor cuvîntul *ubavița* «frumușică». [17]

Și 'n acest cas însă cuvîntul cată să fie fórte rar, căcĭ nu'l menționéză

(12) **Miklosich**, *Vergleichende Lautlehre der slavischen Sprachen*, Wien, 1852, in-8, p. 335. — **Scherzl**, *Sravnitelĭnaĭa grammatika slavĭanskich ĭazykov*, Charkov, 1871, in-8, t. I, p. 611.

(13) **Miklosich**, *Vergl. Lautlehre*, p. 294.

(14) **Miladinovtzi**, *Bîlgarski narodni pĭesni*, Zagreb, 1861, in-8, p. 399.

(15) Ibid. p. 537.

(16) **Karadzicĭ**, *Lexicon serbicum*, Vindobonae, 1852, in-8, p. 763.

(17) Ibid. p. 211. – Cf. **Karadzicĭ**, *Zivot i obiczaji naroda srpskoga*, Becz, 1867, in-8, p. 153.

Miletïevicï în descrierea nunteï serbe, deşi vorbesce pe larg despre datina în cestiune. [18]

Maï pe scurt, *ubav* este aprópe a dispare din limba serbă, unde a ajuns a fi un archaism poetic.

O viéţă maï îndelungată va avé, póte, în nomenclatura topografică.

Un isvor în Sirmia, între mănăstirile Remeta şi Cruşedol, se chïamă *Ubavaţ* «frumuşel», ér un rîŭ şi un oraş în districtul de Valïevo pórtă numele de *Ub* «frumos», [19] o formă fórte remarcabilă prin lipsa amplificativuluï *-av*.

§ 4.

«GHÏOB» IN VECHIA LIMBĂ TRACICĂ.

Am constatat până aci treï forme congenere, carï represintă scăderea succesivă a sunetuluï iniţial :

1. românul *ghïob* «înţelept»;
2. bulgarul *hub* } «frumos».
3. serbul *ub* }

Afară de dialectele bulgar şi serb, în cele-l'alte limbï slavice nu se află nemic analog.

Bezsonov compară bulgarul *hubav* cu vorba rusă dialectică *kupav* «bun» şi «alb» [20]; dar pe de o parte sonurile *h* şi *k* nu alternéză nicï o dată la Slavï, pe de alta rusul *kupav* derivă d'a-dreptul din *kupa-ïu* «scald», însemnând «spělăţel», ér rusuluï *kupaïu* «scald» îï corespunde bulgarul **кѫпїѫ** «scald», fără vre-o relaţiune posibilă cu *hubav*.

La Serbï şi Bulgarï, ca şi la Românï, acest cuvînt, a căruïa formă în deşert s'ar încerca cineva s'o explice prin vre-o limbă europeă, nu póte proveni decât din vechïa tracică, anticul graïu al tuturor popórelor de pe peninsula balcanică, dela hotarele Grecieï până la Carpaţï.

Din comparaţiunea celor treï variante : *ghïob*, *hub* şi *ub*, resultă prototipul comun *ghïub*, de unde :

1. bulgarul *hub* prin scăderea luï *ghï* la *h;*
2. serbul *ub* prin perderea aspiraţiuniï;

(18) **Miletïevicï**, *Zivot srba selïaka*, în *Glasnik spskog uczenog druştva*, t. 22, p. 137.
(19) **Karadzicï**, *Lexic.*, p. 763.
(20) **Bezsonov**, loco cit., p. 3, nota.

3. românul *ghĭob* prin crescerea luĭ *u* la *o* sub influinţa accentuluĭ, ca în *măsòr=măsur* din latinul *mensuro.*

Prototipul tracic trebue să fi fost *ghĭub,* ér nu *ghĭob,* căcĭ după fonetica bulgară vocala *o* scade la *u* numaĭ atuncĭ când nu este accentată, nicĭ o dată într'o silabă cu accent [21], pe când în *hubav* accentul lovesce tocmaĭ pe *hub.*

Orĭ-cum să fie, forma română e cea maĭ bine conservată.

Sub punctul de vedere al sensuluĭ, cele doă semnificaţiunĭ «frumos» şi «înţelept» se reduc la accepţiunea comună «bun», de unde:

1. serbo-bulgarul «frumos», ca «bun la corp»;

2. românul «înţelept», ca «bun la minte».

In acest mod se reconstituă antica vorbă tracică g h ĭ u b «bun», maĭ corect g h ĭ u b a, din care finalul *a* scurt trebuĭa să disparǎ în tóte dialectele moderne. [22]

§ 5.

«GHĬOB» IN LIMBILE PERSICE.

Alţiĭ aŭ alăturat de-mult pe bulgarul *hub* «frumos» cu persianul *khûb.* [23]

Persianul *khûb* are treĭ înţelesurĭ: «frumos», «fórte» şi «bun», dintre carĭ însă cea fundamentală este semnificaţiunea de «bun», căcĭ negativul *nâkhûb* însemnézǎ numaĭ «reŭ», ér nu «urît» saŭ «slab» [24], precum şi adverbul *bakhûbî* «fórte bine». [25]

Acest *nâkhûb* «reŭ», fie ḑis în trécăt, presintă o remarcabilă analogiă de formaţiune cu al nostru *neghĭob* «prost», după cum şi *bakhûbî* «fórte bine» cu bulgarul *pohubevé* «maĭ bine».

Modul de pronunciaţiune al persianuluĭ *kh* e controversat.

După Chodzko, «le *kh* représente une articulation mixte, qui unit celle «de *hh* et celle de *r* en un son imitant le ronflement d'une personne qui «dort».

El maĭ adaugă că: «il n'y a rien de semblable, que je sache, dans «aucune langue d'Europe». [26]

(21) **Miklosich,** *Vergl. Lautlehre,* t. 1, p. 267.
(22) Cf. studiul meŭ despre *Ghĭuj,* p. 10.
(23) **Bezsonov,** l. cit.
(24) **Vullers,** *Lexic. persicum,* t. 2, p. 1264: «n â k h û b, non bonus, malus.»
(25) **Boldyrev,** *Persidskaia christomatiia,* ed. 2, Moskva, 1834, in-8, t. 3, p. 164.
(26) **Chodzko,** *Grammaire persane,* Paris, 1852, in-8, p. 4.

Acéstă pronunciaţiune atăt de horăitóre este relativamente modernă.

În evul mediŭ *kh* represinta un son intermediar între *ch* şi *gh*.

Ast-fel în preţiosul vocabular persian, scris cu litere latine pe la 1303, cuvîntul *khûb* figuréză într'un loc ca *chob* şi 'n altul ca *ghub*. [27]

Klaproth transcrie chĭar pronunciaţiunea actuală prin *gub*. [28]

Numele propriŭ persian *Khosrau* ne apare în scriitoriĭ bizantinĭ sub tripla formă : Χοσρόης, Κοσρόης şi Οσρόης [29], ceĭa-ce probéză că aspiraţiunea în *kh* abĭa se audĭa pe atuncĭ, maĭ-maĭ ca în bulgarul *hubav*.

După ce am stabilit acest punct, trebuĭ acum, maĭ 'nainte de a identifica pe persianul *khûb* cu românul *ghĭob*, să deslegăm cestiunea prealabilă : românul inițial *ghĭ* corespunde el óre persianuluĭ *kh?*

Cunoscênd identitatea românuluĭ *ghĭuj* «moşnég» cu albanesul *ghĭuş* «bunic», adică identitatea iniţialeĭ *ghĭ* la Românĭ şi la Albanesĭ în cuvinte ante-latine, este permis de a formula acéstă întrebare alt-fel, şi anume : persianul iniţial *kh* corespunde el óre albanesuluĭ iniţial *ghĭ*, care este identic cu românul iniţial *ghĭ*?

Eĭ bine, întrebarea fiind pusă ast-fel, românul *ghĭob* «înţelept» se raportă către persianul *khûb* «bun» întocmaĭ ca albanesul *ghĭumă* «somn» către persianul *khâb* «somn», arménul *qhûn*, afganicul *khûb*.

În proporţiunea matematică :

ghĭ(ob) : *kh*(ûb) : : *ghĭ*(umă) : *kh*(âb).

Khûb «bun» se găsesce sub aceĭaşĭ formă în alte doă dialecte persice : cel parsic şi cel bucharic.

Cestiunea se complică însă, când voim a 'l urmări în aşa numita limbă zendică, anticul dialect al cărţilor luĭ Zoroastru.

Vullers alătuŕéză pe persianul *khûb* cu zendicul *çuwra* [30]; însă :

1. *çuwra* însemnéză numaĭ «plug»;

2. zendicul *ç* corespunde persianuluĭ *s*, după cum o recunósce însuşĭ Vullers [31], încât din *çuwra* am avé *sûb*, nu *khûb*.

Justi afiliază pe persianul *khûb* cu zendicul *hvâpâo* «abil», vorbă compusă din *hu* «bun» şi *âpa* «măestrie», adecă «bun-meşter». [32]

(27) *Vocabulaire latin, persan et coman de la bibliothèque de Petrarca*, în **Klaproth**, *Mémoires relatifs à l'Asie*, Paris, 1828, in-8, t. 3, p. 212, 239.

(28) **Güldenstädt**, *Beschreibung der kaukasischen Länder*, Berlin,1834, in-8, p. 246.

(29) **Vullers**, *Lexic.*, I, 692.

(30) Ibid. t. 1, p. 743.

(31) **Vullers**, *Institutiones linguae persicae*, Gissae, 1870, in-8, p. 37.

(32) **Justi**, *Handbuch der Zendsprache*, p. 334.

De asemenea Lagarde, care justifică trecerea finaluluĭ *p* în *b* prin zendicul *ap* «apă» devenit în limba persiană *âb*. [33]

Acéstă analogiă, fórte corectă în cercul restrîns al fonologieĭ persiane moderne, perde însă valórea sa faţă cu bulgarul *hub*, serbul *ub* şi românul *ghĭob*, unde ne întîmpină acelaşĭ final *b*, a căruĭa proveninţă atăt de uniformă din *p* ar remâné nejustificată.

În fine, Ascoli admite pentru persianul *khûb* un tip zendic ipotetic *huba* din *hu* «bun» şi *bâ* «lucire», care *huba* ar diferi numaĭ prin sufix de vorba existinte în monumentele zendice *hubâmya* «frumos-lucitor». [34]

Să se observe însă, că persianul *kh* iniţial rare-orĭ represintă pe zendicul *h*, care maĭ adesea se conservă intact, pe când corespondinţele zendice cele obicĭnuite ale persianuluĭ *kh* sînt *qa* şi căte-o dată *kh*, ast-fel că ar fi maĭ legitim de a presupune pentru *khûb* un tip zendic *khuba* şi maĭ ales *qaba*.

Orĭ-cum să fie, representantul zendic al acestuĭ cuvînt remâne problematic.

E nu maĭ puţin anevoe de a restabili vechĭa formă persiană propriŭ ḍisă.

Pott se încercase altă dată de a o face cu ajutorul numilor personale.

El vedea pe *khûb* în «Cophes Artabazi filius», menţionat de Quintus Curtius, şi 'n herodotianul Γωβ-ρύας, pe care'l explica prin persianul *khûb-rui* «frumósă-faţă». [35]

Insă *Cophes* se apropiă maĭ mult de zendicul *hvâpâo*, huzvareticul *khvap* «isteţ», ér originalul luĭ Γωβρύας s'a descifrat pe inscripţiunile cuneiforme achemenidice *Gaubar'uva*, [36] un nume întrebuinţat la Persĭ chĭar în evul mediŭ sub forma de *Gaubarah* saŭ *Gôbarah*, de unde nicĭ o potecă nu ne conduce la *khûb*.

Constatând nereuşita luĭ Pott [37], Oppert comite el-însuşĭ o scăpare din vedere, când ne asigură că 'n acele inscripţiunĭ persianuluĭ *khûb* ĭ-ar co-

(33) **Lagarde,** *Gesammelte Abhandlungen,* p. 6.

(34) **Ascoli,** *Sprachvergleichende Fragmente,* în **Kuhn,** *Beiträge,* t 5, p. 84.

(35) **Pott,** *Etymologische Forschungen*[1], t. I, p. XXXV.—In studiul *Ueber altpersische Eigennamen,* în *Zeitschrift d. deuts. morgenländ. Gesellsch.,* t. 13, p. 365, ilustrul decan al filologieĭ comparative nu maĭ susţine acéstă etimologiă.

(36) **Spiegel,** *Die altpersichen Keilinschriften,* Leipzig, 1862, in-8, p. 195.— **Benfey,** *Die persischen Keilinschriften,* Leipzig, 1847, in-8, p. 80.

(37) **Oppert,** *Mémoire sur les inscriptions des Achéménides,* în *Journal Asiatique,* t. 18, (1851), p 353.

respunde o formă *uba*,[38] pe care eŭ unul n'am găsit'o nicăirĭ în texturile cuneiforme, şi nicĭ am vĕḑut'o citată unde-va în vre-un dialect persic.

Dacă tipul zendic al persianuluĭ *khûb* ar fi *qaba*, corespundintele seŭ achemenidic ar trebui să fie nu *uba*, ci *uvâba*, căcĭ zendicul *qa* este representat prin achemenidicul *uvâ*, precum : zendicul *qa* «al seŭ», achemenidicul *uvâ* «al seŭ», persianul *khû-d* «al seŭ».

Achemenidicul *uvâba*, ca şi zendicul *qaba*, nu s'aŭ constatat până aci în texturĭ.

Tot ce posedăm noĭ în realitate, sînt :

1. românul *ghĭob* «înţelept» } tracicul *ghĭuba* «bun»;
2. bulgarul *hub* } «frumos» } tracicul *ghĭuba* «bun»;
3. serbul *ub* } «frumos» } tracicul *ghĭuba* «bun»;
4. persianul *khûb* «bun»;

carĭ câte-patru se reduc în ultima analisă la doă tipurĭ :

1. tracicul *ghĭuba* } «bun».
2. persianul *khûb* } «bun».

§ 6.

«GHĬOB» IN LIMBA SANSCRITĂ.

Bohlen[39], Bopp[40], Vullers[41] şi Bezsonov[42] apropiă persianul *khûb* de sanscritul *çubha* «frumos».

Deja Ascoli a respuns la acésta că sanscritul *ç* nu trece nicĭ o dată la Persĭ în *kh*, ci în sibilantă.[43]

Pott, ca să înlăture o dificultate fonetică atât de gravă, presupune că *ç* în sanscritul *çubha* ar fi o corupţiune în loc de *subha* din *su* «bun» şi *bhâ* «lucire», precum sanscritul *çôna* «sânge» este pentru *sôna* contras din *sa-varna* «cu culóre».[44]

Acéstă ipotesă se distruge prin existinţa independinte a radicaleĭ *çubh* «lucire», care figuréză cu o mulţime de derivate în tóte monumentele san-

(38) Ibid., t. 17, p. 278.
(39) **Bohlen,** *Commentatio de origine linguae Zendicae,* Regiomonti, 1831, in-8, p. 29.
(40) **Bopp,** *Glossarium comparativum* [3], p. 391.
(41) **Vullers,** *Lex. pers.*, t. 1, p. 743.
(42) **Bezsonov,** loco laud.
(43) **Ascoli,** loc. cit.
(44) **Pott,** *Etym. Forsch.* [1], t. 1, p. XXXVI.

scrite începênd dela Rigveda, încât *çubha* «frumos» se descompune în *çubh-a,* ér nicĭ decum în *çu-bha.*

Pentru a descoperi corespundința sanscrită a persianuluĭ *khûb* «bun», pe care de astă dată îl maĭ ajută reflexul seŭ tracic *ghĭuba* «bun», cată să procedem pe o cale maĭ metodică.

In studiul nostru despre *ghĭuj,* am demonstrat că inițialul tracic *ghĭ,* fie în cuvinte conservate la Albanesĭ, fie în acele moștenite de către Românĭ, póte să corespundă sanscrituluĭ inițial *sv,* ér grupul tracic întreg *ghĭu* represintă anume pe sanscritul *sva-.*

Ne rĕmâne acum a constata aceĭașĭ transițiune fonetică pentru inițialul persian *kh.*

Iată exemple :

pers. *khudâ* «deŭ» = zend. *qadhâta* «de sine creat» = sanscr. *svadatta;*
pers. *khusur* «socru» = zend. *qaçura* = sanscr. *çvaçura* din *svaçura;* ;
pers. *khâr* «ticălos» = sanscr. √*svar* «desprețuire»;
pers. *khâher* «soră» = zend. *qanhar* = sanscr. *svasar;*
pers. *khûd* «al seŭ» = zend. *qa* = sanscr. *sva;*
pers. *khûi* «sudóre» = sanscr. *svêda;*
pers. *khâb* «somn» = zend. *qafna* = sanscr. *svapna;*
pers. *khânden* «sunare» = zend. √*qan* = sanscr. √*svan;*
pers. *khâbîden* «dormire» = zend. √*qap* = sanscr. √*svap;*
pers. *khûrden* «măncare = zend. √*qar* = sanscr. √*svar;* etc.

Am scris tóte aceste cuvinte așa după cum le pronunță astădĭ Persianiĭ.

Transcripțiunea sciințifică însă, stabilită de către orientaliștĭ pe base filologice din causa greutățiĭ de a cunósce în tóte casurile pronunciațiunea locală, pe care întrebuințarea alfabetuluĭ arab a întunecat'o cu desăvârșire, pune *khvâr* pentru *khâr*, *khvâhar* pentru *khâher*, *khvad* pentru *khûd*, *khvai* pentru *khûi* etc., de unde și vorba *khûb* «bun» uniĭ o scriŭ *khvab.* [45]

Așa dară persianul *khu-, khû-, kha-, khâ-, khva-,* ca și tracicul *ghĭu-,* ne trimit în cel maĭ perfect acord la sanscritul *sva-,* care represintă tot-d'a-una intact pe primordialul *sva-* din limba anterióră separațiuniĭ familieĭ ario-europee în grupurĭ.

În loc de *çubha,* cu care nu se împacă fonologia, trebuĭ să căutăm un *svabha,* compus din aceĭașĭ radicală atributivă *bhâ* «lucire», și din radicala

([45]) **Lagarde,** loco laud.

demonstrativă *sva-*, care în accepţiunea'ĭ primitivă este nu numaĭ pronumele reflexiv «al seŭ», ci încă un element intensiv ecuivalinte cu «fórte»[46], ast-fel că *svabha* însemnéză nu atăt «de-sine-lucitor», precăt «fórte-lucitor».

Acest *svabha* nu ne apare în sanscrita decăt sub o formă amplificată *sva-bhâ-nu,*[47] dar existinţa sa într'un period maĭ vechiŭ resultă pe de o parte din persianul *khûb* şi tracicul *ghĭuba,* ér pe de alta din reflexurile lor în limbele grécă, latină, celtică şi germană.

§ 7.

«GHĬOB» ÎN LIMBA ELINĂ.

După ce formele persiană şi tracică, în carĭ iniţialul *sv* devine *kh* şi *ghĭ*, ne-aŭ permis a ne urca la prototipul ario-europeŭ *svabha* «fórte-lucitor», să urmărim acum aceĭaşĭ formaţiune în cele-l'alte limbĭ congenere, acolo unde, maĭ mult saŭ maĭ puţin, se conservă sibilanta şi une-orĭ chĭar ambele elemente constitutive ale grupuluĭ primitiv *sv*.

Maĭ întâiŭ la Grecĭ.

Aci iniţialul *sv* se expune la diverse transformaţiunĭ, din carĭ doă sînt maĭ pronunţate : 1. căte o dată *s* trece în spirit aspru cu perderea luĭ *v,* precum în ἑκυρό-ς «socru» = *svaçura,* ὕπνο-ς «somn» = *svapna*, ἡδύ-ς «dulce» = *svadu* etc.; 2. căte o dată însă dispare numaĭ *v,* remănĕnd *s,* şi în acest cas vocala *a* din *sva* póte să scadă la *u* sub influinţa anterióră a luĭ *v,* precum în σύριγξ «flaut» din √*svar* «resunare», dar póte de asemenea să se mănţină saŭ să trécă în *o,* precum în σομφό-ς «buretos» = goticul *svamm-s* «burete», saŭ σόβη «códă de cal» = germanul *schweif* «códă».

Sciindu-se în acelaşĭ timp, că primitivul *bh* corespunde regularmente greculuĭ φ, bună-óră *bhû* «devenire» = φύ-ω, *bhar* «purtare» = φέρ-ω, *jambha* «dinte» = γομφό-ς etc., se stabilesce o perfectă ecuaţiune între ario-europeul *svabha* «fórte-lucitor» şi între elinul σοφό-ς «înţelept», şi anume :

sva(mms) : σο(μφός) : : *sva*(bha) : σο(φός);
(jam)*bha* : (γομ)φό(ς) : : (sva)*bha* : (σο)φό(ς);
sva-bha = σο-φό-ς.

([46]) **Windisch,** *Untersuchungen über den Ursprung des Relativpronomens,* în **Curtius,** *Studien zur griech. u. latein. Grammatik,* t. 2, p. 342 şi urm.
([47]) **Grassmann,** *Wörterb. z. Rigveda,* p. 1627.

Ca adverb, σοφῶς se explica la Grecĭ prin καλῶς «bine» [48], ceĭa-ce adaugă adjectivuluĭ σοφός accepţiunea de «bun», pe care noĭ am întîmpinat'o deja în persianul *khûb* şi 'n bulgarul *hub;* pe când prin sensul obicĭnuit de «înţelept», el coincidă cu românul *ghĭob.*

Semnificaţiunea cea fundamentală a greculuĭ σοφός este «bun de lucru»: σοφὸς εἶναι τινὶ, ast-fel că un corăbier ce'şĭ cunoscea meseria se ḑicea σοφὸς τὰ ναυτικὰ, ér Homer nu se sfiesce a numi σοφοὶ pe lemnarĭ şi pe ferarĭ. [49]

Din acest «bun la lucru» s'aŭ desvoltat la Grecĭ, ca doă trepte posterióre, pe de o parte sensul de «înţelept», pe de alta acela de «îndemănatec», de unde chĭar tălharĭĭ se chiămaŭ σοφώτατοι, negreşit nu ca «fórte înţelepţĭ», ci ca «fórte îndemănatecĭ». [50]

Cuvîntul σίσυφος saŭ σέσυφος «viclén», comentat de către Hesychius prin πανοῦργος «meşter de a face tóte» [51], este o simplă reduplicaţiune din σοφός saŭ maĭ bine συφός «îndemănatec», în care υ nu provine din ο printr'o particularitate a dialectuluĭ eolic, după cum credea Karl Otfried Müller [52], ci este, din contra, maĭ vechiŭ decăt *o,* maĭ original, datorit anume influinţeĭ digameĭ din forma cea primitivă *svabha* = σϝοφός = συφός. [53]

Σοφός «înţelept» nu póte fi separat de σαφής «clar», la neutru σαφές care şi maĭ mult încă, sub tóte raporturile, se apropiă de ario-europeul *svabha* «fórte-lucitor».

Elementul «lumineĭ» e atăt de pronunţat în σαφής, încăt Pott [54], Bopp [55] şi Donaldson [56] aŭ descompus deja acéstă vorbă în σα+φῶς= sanscr. *sa+bhâs* «cu lumină», ajungênd căte-treĭ destul de aprópe de adevĕratul prototip *svabha,* maĭ ales profesorul engles, care consideră pe iniţialul σα în σαφής a fi identic cu radicala pronominală *sva.*

(48) **Hesych.** ad. voc.

(49) Cf. **Henr. Stephanus,** *Thesaurus l. gr.,* ed. Didot, t. 7, p. 535: «cujuslibet opificii artifices, σοφοὶ dicebantur». — Despre acéstă accepţiune a luĭ σοφός, maĭ veḑĭ pe **Clericus** (Leclerc), *Ars critica in qua ad studia linguarum latinae, graecae et hebraicae via munitur,* Amstelodami, 1709, in-16, t. 1, p. 157-9.

(50) **Suidas,** ad. voc.

(51) **Hesych.,** ed. M. Schmidt, t. 4, p. 22.

(52) **K. O. Müller** ap. **Benfey,** *Griechisches Wurzellexikon,* Berlin, 1839, in-8, t. 1, p. 432.

(53) Cf. **Ahrens,** *De graecae linguae dialectis,* Gottingae, 1839, in-8, t. 1. p 79.

(54) **Pott,** *Etymol. Forsch.* [1], t. 1, p 194.

(55) **Bopp,** *Glossar. comparat.* [3], p. 401.

(56) **Donaldson,** *The new Cratylus* [4], London, 1868, in-8, p. 342.

§ 8.

«GHĬOB» ÎN LIMBA LATINĂ.

Fest nĭ-a transmis o vorbă latină archaică *sibus*, pe care o traduce prin «callidus, acutus», adecă «isteţ», una din semnificaţiunile grecului σοφός.

Pe timpul luĭ August, acest cuvînt nu se maĭ întrebuința decăt în compositiunea *persibus* «fórte-isteţ», ceĭa-ce împinse pe bătrânul Varrone a'l trage din *peritus*, luând cu naivitate prepositiunea intensivă *per* drept radicală! [57]

Deja Dacier, sînt acum doĭ secolĭ, a bănuit identitatea latinuluĭ *sibus* cu grecul σοφός, explicând diferinţa vocalică prin analogia formeĭ duple latine *sispes* şi *sospes* «intact». [58]

Acéstă analogiă, deşi fórte ingeniósă [59], maĭ cu sémă pentru timpul când s'a emis, nu este totuşĭ de nevoe în casul de faţă.

Sibus provine dintr'o formă maĭ veche *subus*, prin scăderea luĭ *u* la *i* în aceleaşĭ condiţiunĭ ca în *libet* «de dorit» =*lubet* din radicala ario-europeă *lubh* «ĭubire.»

Acest *subus* «isteţ» s'a păstrat în *sub-idus*, care are acelaşĭ înţeles, dar se întrebuinţéză maĭ ales la negativ : *in-sub-idus* «prost».

Intocmaĭ precum s'a întămplat la noĭ cu *neghĭob*, tot aşa în limba latină *insubidus* goni din us pe positivul seŭ *subidus*, ér *sibus* putu să scape de peire numaĭ în compositiunea *persibus*.

Subidus se referă cătră *subus*, ca *vividus* «vioiŭ» cătră *vivus* «viŭ» saŭ ca *rubidus* «roşietec» cătră *rufus* «roşu».

Cele de maĭ sus se resumă în următórea formulă :

sibus : *subus* : : *libet* : *lubet;*
subidus : *subus* : : *vividus* : *vivus;*

de unde resultă matematicesce *subus*, deşi în monumente ne întîmpină numaĭ derivatele sale *sibus* şi *subidus*.

Subus, la rândul seŭ, póte fi o formă scăḑută din *solus*, căcĭ representan-

(57) **Varro**, *De ling. lat.*, VII, 107.
(58) **Dacier** în **Fest.**, *De verbor. signif.*, Amstelodami,1699, în-4, p. 339 nota.
(59) Despre raportul controversat între *sispes* şi *sospes*, cf. **J. Schmidt**, *Die Verwandtschaftsverhältnisse der indogermanischen Sprachen*, Weimar, 1872, in-8, p. 57.

tul latin normal al ario-europeuluĭ inițial *sva* este *so,* precum în *soror* «soră» = scr. *svasar*, *somnu-s* «somn» = *svapna, socer* «socru» =*svaçura, sonu-s* «son» = *svana* etc., de unde apoĭ cu trecerea luĭ *so* în *su:* reduplicatul *su-surrus* «murmur» față cu grecul σύριγξ «fluer» și cu sanscritul *svara* «son», saŭ *surdus* «surd» alăturĭ cu goticul *svare* «în zădar» după uniĭ, cu goticul *svarts* «negru» după alțiĭ [60], în ambele casurĭ *su*=*sva*.

Sub raportul finaluluĭ, latinul *subus—sibus* corespunde greculuĭ σοφός din punct în punct ca latinul *albus* «alb» greculuĭ ἀλφός.

Noĭ am ales într'adins exemplul *albus* = ἀλφός, căcĭ în anticul dialect italic al Sabinilor în loc de *albus* se ḑicea *alpus*, [61] de unde urméză că, dacă s'ar găsi pe teritoriul italic o formă dialectică colaterală *sipus* saŭ *supus*, acésta n'ar contraḑice prioritatea luĭ *b*.

În adevĕr, din monumente epigrafice s'aŭ constatat până acum *sipus* «sciutor» în dialectul oscic [62], fórte înrudit cu al Sabinilor, și *sepu* în al Volscilor. [63]

Maĭ este de prevĕḑut o altă posibilitate.

Ario-europeul *bh* trecênd în limba latină normalmente în *f*, de unde numaĭ sub influința sonurilor învecinate devine *b*, cronologia fonetică a cuvîntuluĭ ce ne preocupă este : *sufus* — *subus* saŭ *sifus* — *sibus*, încăt n'ar fi de mirare, dacă un *sufus* saŭ *sifus* s'ar întâlni în vre-un vechiŭ dialect italic, după cum în cel umbric, bună óră, avem pe *alfu*-alăturĭ cu latinul *albus* și cu sabinul *alpus* [64].

Maĭ pe scurt, formele italice posibile cu medialul *p* saŭ *f*, adecă *sufus* ca tréptă anterióră și *supus* ca cea posterióră, n'ar fi nicĭ o pedecă contra identitățiĭ latinuluĭ *subus* cu grecul σοφός din prototipul *svabha*, tot așa precum formele italice reale *alpus* și *alfu-* nu împedecă ecuațiunea *albus* = ἀλφός dintr'o radicală ario-europeă *rabh*, de unde de asemenea sanscritul vedic *rabhasa* «strălucit». [65]

(60) Cf. **Corssen,** *Ueber Aussprache* [2], t. 2, p. 63—5.

(61) **Fest.** ad voc. : «Album, quod nos dicimus, a Graeco, quod est ἄλφον, est appelaltum, «Sabini tamen alpum dixerunt, unde credi potest nomen Alpium a candore nivium vocitatum»

(62) **Mommsen,** *Die unteritalischen Dialekte,* Leipzig, 1850, in-8, p. 295.

(63) **Corssen,** *De Volscorum lingua,* p. 23.

(64) **Curtius,** *Griech. Etymol.* [3], p. 275.

(65) **Fick,** *Vergleich. Wörterb.* [2], p. 166. - Cf. **Grassmann,** *Wörterb. z. Rigveda,* p. 1147.

§ 9.

«GHĬOB» ÎN LIMBA CELTICĂ.

Pe cât timp comparaţiunea se făcea pe o scară fórte restrînsă, grecul σοφός putea fi apropiat de latinul *sapiens* «înţelept», de scandinavul *sefi* «minte» şi aşa maĭ încolo, admiţêndu-se pentru împăcarea legilor fonologice o formă intermediară ipotetică σοπϝός.

Din dată însă ce sfera comparativă se lărgesce, e peste putinţă a nu maĭ recunósce că σοφός cuprinde în sine primitivul *bh*, care se conservă intact în sanscrita, în gréca trece în φ, în latina între vocale în *b*, la Celţĭ, la Germanĭ, la Slavĭ şi 'n ramura eranică de asemenea în *b*. [66]

Onórea de a fi distins cel întâiŭ, deşi numaĭ în parte, adevĕratele afinităţĭ ale luĭ σοφός, aparţine ilustruluĭ celtist contimpuran Whitley Stokes.

Intr'un mic studiŭ despre nesce inscripţiunĭ celtice, el ḑice :

«Cu tot respectul meŭ pentru Curtius, eŭ despărţesc cuvintele σαφής, «σοφός şi Σίσυφος de radicala *sap*, din care derivă latinul *sapio, sapiens* şi «vechĭul germanic *antseffan* «înţelegere», şi alăturez aceste vorbe grece cu «latinul *sibus* «isteţ», cu care deja Siegfried afiliase pe vechĭul irlandes «*sab* «tare» saŭ «fórte».» [67]

Am ḑis că Stokes a discernut cel întâiŭ adevĕratele încuscrirĭ ale luĭ σοφός; acésta însă nu este absolutamente exact.

Maĭ de 'nainte, Döderlein identifica :

sibus = σοφός,
persibus = περίσοφος,
insubidus = ἄσοφος, [68]

însă tóte acestea, după obiceiul linguisticeĭ de scóla veche, într'un mod fórte nemetodic.

Indrăsnéla luĭ Stokes de a înlătura din comparaţiune pe latinul *sapiens* «înţelept» era cu atât maĭ mare, cu cât nu numaĭ Curtius, dar toţĭ linguistiĭ aprópe fără nicĭ o excepţiune, chĭar ceĭ maĭ severĭ prin metodă, aŭ confundat şi maĭ confundă încă acéstă vorbă cu *sibus*, cu σοφός, cu σα-

(66) Cf. *Uebersicht der Consonanten in ihrer regelmässigen Entsprechung,* în **Schleicher,** *Compend.* 3, § 203.

(67) **W. Stokes,** *Zwei altceltische bilingues,* în **Kuhn,** *Beiträge,* t. 5, p. 365.

(68) **Döderlein,** *Handbuch d. latein. Etymologie,* Leipzig, 1841, in-8, p. 170.

φῆς etc.,[69] amalgamând ast-fel, negreşit fără intenţiune, radicalele ario-europee *sap* «gustare» şi *bha* «lucire», irreductibile prin sens şi prin formă.

El-însuşĭ nu făcea totuşĭ decât un act de divinaţiune, căcĭ nu avea în vedere ramurele orientale ale grupuluĭ în cestiune, carĭ singure ne permit a ne rădica cu certitudine în casul de faţă până la ultima analisă *sva-bha*.

Ceĭa-ce a adaus Stokes către materialul cunoscut până la dînsul, este vechĭa formă irlandesă *sab* «fórte», care prin sens coincidă cu una din cele treĭ accepţiunĭ ale persianuluĭ *khûb*, ér prin formă satisface pe deplin, în derivaţiunea sa din *svabha*, tuturor exiginţelor fonologieĭ celtice.

In adevĕr, ario-europeul iniţial *sv* trece în limba irlandesă în *s*, precum *suan* «somn» = *svapna*, *siar* «soră» = scr. *svasar*, *se* «şése» = *svaks* etc., cu carĭ se maĭ asociază de astă dată *sab* = *svabha*, o ecuaţiune nu maĭ puţin corectă sub raportul finaluluĭ, căcĭ ario-europeul *bh* corespunde irlandesuluĭ *b* câte odată chĭar de doă orĭ în acelaşĭ cuvînt, de exemplu : *braithrib* «fraţilor» = scr. *bhratrbhyas* = lat. *fratribus*.

Astădĭ *sab* «fórte» nu se maĭ aude în Irlanda, întîmpinându-ne numaĭ în vechile manuscrise de acolo de prin vécul de mijloc; tot o dată acéstă vorbă a despărut de-mult cu desăvărşire din cele-l'alte dialecte celtice, nu însă fără a fi lăsat o interesantă urmă în Francia, în Spania şi 'n Italia.

În §-ful 2 noĭ am spus, că atuncĭ «când se întâlnesc într'o limbă doă «cuvinte de originĭ diverse, dar maĭ-maĭ aceleaşĭ prin sunet şi apropiân«du-se unul de altul chĭar sub raportul semnificaţiuniĭ, uşor se póte în«tămpla una din doă : saŭ că ambele se identifică, devenind un singur «corp, orĭ că cel maĭ persistinte alungă din graiŭ pe rivalul seŭ, incomod «prin ambiguitate.»

Acest principiŭ ne servise a explica probabila dispariţiune la Albanesĭ a cuvîntuluĭ indigen *ghĭob* «bun» din causa concurinţeĭ cu vorba împrumutată *ghĭobă* «amendă», ambele cĭocnindu-se prin identitatea fonetică şi prin sensul comun de «avere».

Celticul *sab* a dat loc unuĭ cas analog.

Intru cât ne este cunoscută din epigrafiă limba cea perdută a Galilor, sonurile *s* şi *b* corespundeaŭ la eĭ cu aceleaşĭ sonurĭ din actualul dialect

(69) **Curtius**, *Griech. Etymol.*[3], p. 424. — **Schleicher**, *Compend.*[3], p. 234. — **Corssen**, *Ueb. Ausspr.*[2], t. I, p. 798 — etc.

celtic al Irlandeĭ, de exemplu : μᾳτρεβο «mumelor» = irl. *mathraib*, σο «asta» = irl. *so*, etc.[70]

Deci *sab* era şi la Galĭ tot *sab*.

In urma colonisăriĭ romane în Iberia şi 'n cele doă Galie, acest *sab* «fórte» s'a vĕdut faţă 'n faţă cu latinul *sapiens* «înţelept», vorbe asenĕnate prin son şi prin semnificaţiune, deşi de tot străine una alteĭa prin origine.

Care să fi fost óre resultatul acesteĭ întâlniriĭ?

Un compromis.

Pe de o parte, sub influinţa galiculuĭ *sab*, latinul *sapiens* a devenit *sabi-*; pe de alta, sub acţiunea latinuluĭ *sapiens*, acest *sabi-* a perdut sensul de «fórte», conservând numaĭ pe acela de «înţelept».

Latino-galicul *sabi-*, graţiă puterniculuĭ strat de poporaţiune celtică de pe ambele póle ale Pireneilor şi Alpilor, a dat apoĭ nascere spaniolului şi portugesuluĭ *sabio* «înţelept», italianuluĭ *savio* şi *saggio*, provenţaluluĭ *savi* şi *sabi*, francesuluĭ *sage*.

Din latinul *sapiens* nicĭ-o-dată nu s'ar fi născut la Francesĭ *sage*, ci trebuĭa să fie *sachant*, după cum din *sapiam* «să sciŭ» a eşit *sache*, din *rupea* «stăncósă» — *roche*, din *propius* «apropiat» — *proche* etc., pe când finalul din *sage* indică o derivaţiune din *b* saŭ cel mult din *v*, precum în : *rubeus* «roşu» = *rouge*, it. *roggio* şi *robbio*, sp. *robio*; *rabies* «turbare» = *rage*, sp. *rabia*, it. *rabbia*; *tibia* «gambă» = *tige*; *abbrevio* «scurtez» = *abrége* etc.

Este curios, că unul şi acelaşĭ prototip *svabha* a fost ursit a se perde la doă capete opuse ale Europeĭ, ca *ghĭob* «bun» în Epir şi ca *sab* «fórte» în Galia, prin o procedură identică, confundându-se cu nesce cuvinte de alt ném!

§ 10.

«GHĬOB» IN LIMBA GERMANĂ.

Bopp[71] şi Ascoli[72] înrudĭaŭ pe persianul *khûb* cu vechĭul german *sûber*, *sûbar*, *sûver*, anglo-saxonul *syfr*, germanul modern *sauber* «pur» saŭ «alb», une-orĭ chĭar «frumos».[73]

([70]) **Stokes,** *Gallische Inschriften,* in **Kuhn,** *Beitr.*, t. 2, p. 104—5.

([71]) **Bopp,** *Gloss. comparat.* [3], p. 391.

([72]) **Ascoli,** în **Kuhn,** *Beitr.*, t. 5, p. 85.

([73]) **Ziemann,** *Mittelhochdeutsches Handwörterbuch,* Leipzig, 1837, in-8, p. 444, 451.

De aci, după câte am spus maĭ sus, ar resulta ecuaţiunea : *sûba*+*ra* =gr. σοφο+*ra*=lat. *subo*+*ra*.

Pe noĭ însă tocmaĭ acest sufix *ra*, precum şi lungimea vocaleĭ radicale în *sûbar*, ne face a preferi paralelismul : *sûbar* «pur» =gr. σώφρων «modest» =lat. *sôbrius* «tréz».[74]

Dacă alăturarea e corectă, atuncĭ sorgintea germanuluĭ *sûbar* cată să fi fost, deja înainte de separaţiunea limbilor ario-europee, cu totul independinte de sorgintea persianuluĭ *khûb* şi, prin urmare, trebuĭ lăsată la o parte.

Să observăm tot-o-dată, că din primitivul grup iniţial *sv* rare-orĭ dispare *v* în limbele germanice, carĭ îl conservă generalmente, din contra, acolo unde l'aŭ perdut nu numaĭ Greciĭ, Latiniĭ şi Celţiĭ, dar chĭar şi Slaviĭ.[75]

Descendintele german al ario-europeuluĭ *svabha* «fórte-lucitor» nu este dară *sûbar* «pur», ci un alt cuvînt, în privinţa căruia nu se póte rădica cea maĭ mică objecţiune fonetică saŭ logică, deşi la prima vedere el se pare a fi enigmatic.

E unul din cele maĭ antice numĭ naţionale ale Germanilor : *Schwabe* «Şvab», în vécul de mijloc *Swâbe* şi 'n vechea germană *Swâpa*, ceĭa-ce presupune necesarmente un prototip ario-europeŭ cu *bh*, căcĭ numaĭ acesta trece într'un mod regulat în stadiul vechĭu german în *p*, ér în cel mediŭ în *b*.

E cĭudat că marele Iacob Grimm, acela căruĭ i se datoresce descoperirea preţióseĭ legĭ de transiţiune a sonurilor în diferitele stadiurĭ din istoria limbeĭ germane, tocmaĭ el a călcat'o în cestiunea cuvîntuluĭ *Şwab*, derivându'l din vechĭul german *sueban* «a dormi» cu sens de «ómenĭ pacificĭ»,[76] deşi atuncĭ în medio-germana ar trebui să ne aşteptăm a avé *Swâfe*, nu *Swâbe*.

Chĭar fără a vorbi de dificultatea fonetică, Zeuss respinge acéstă etimologiă sub raportul semnificaţiuniĭ, ḑicênd cu tot dreptul că epitetul de «pacifică» nu se potrivesce cu o naţionalitate pe care Juliŭ Cesar o numĭa cea maĭ resboĭnică între Germanĭ : «Suevorum gens est *longe maxima et bellicosissima* Germanorum omnium».[77]

(74) Cf. Hugo **Weber**, *Etymologische Untersuchungen*, Halle, 1861, in-8, p. 24.

(75) Cf. **Fick**, *Vergleichendes Wörterbuch* ², p. 552—3.

(76) **Grimm**, *Deutsche Gramm.*, t. 2, p. 25.—O altă opiniune a luĭ **Grimm**, *Gesch. d. Deutschen Sprache*, p. 322.

(77) **Zeuss**, *Die Deutschen und die Nachbarstämme*, München, 1837, in-8, p. 55.

Insuşĭ Zeuss nu este totuşĭ maĭ norocit, când repetă tradiţionala derivaţiune a numeluĭ *Schwabe* din *schweben* «a şovăi», explicându'l prin «popor nomad»,[78] ca şi când n'ar fi fost nomadĭ toţĭ Germaniĭ în anticitate.

Ceĭa-ce deosebĭa pe Şvabĭ de ceĭ-l'alţĭ consângenĭ, nu consista în viaţa vagabundă, ci în maĭ mare numĕr şi maĭ multă vitejiă : «gens longe maxima et bellicosissima».

Acéstă caracteristică cesariană a *Şvabuluĭ* ne póte servi drept punct de plecare pentru adevĕrata înţelegere a cuvîntuluĭ.

Vom adăuga numaĭ, că Strabone numesce de asemenea pe Şvabĭ «popor *fórte mare*» : μέγιστον μεν τὸ τῶν Σοήβων ἔθνος. [79]

Maĭ pe scurt, Şvabiĭ eraŭ «ceĭ maĭ puternicĭ», şi écă de unde însuşĭ numele lor *Svâbe*, care nu este, prin semnificaţiune ca şi prin formă, alt ceva decât celticul *sab* «tare», ambele din ario-europeul *svabha* «fórtelucitor».

§ 11.

ELIMINATIUNEA ANALOGIELOR FALSE.

Maĭ 'nainte de a conchide, nu va fi de prisos ca să dăm în laturĭ tóte asemĕnările fictive, carĭ ar puté să inducă în eróre în privinţa familieĭ cuvîntuluĭ g h ĭ o b.

Forma bulgară *hubav* «frumos» nu sună óre maĭ-maĭ ca germanul *hübsch* «gentil»?

Hub- şi *hüb-*, «frumos» şi «gentil», ce minunată potrivélă!

Eĭ bine, acest *hüb-* german, atât de seducĕtor în aparinţă, nu are cea maĭ depărtată legătură cu bulgarul *hub-*.

Hübsch este o vorbă de tot nouă.

In limba germană din evul mediŭ, ea ne întîmpină sub formele *hofsch, hövisch, hovesch, hübesch* etc., tot-d'a-una cu înţeles de «curtesan» şi maĭ ales «curtesană», dela *hof* «curte» , la genitiv *hoves*, cuvînt care, la rândul seŭ, însemna dintru 'ntâiŭ numaĭ «rădicătură de pămînt» saŭ «movilă».

Acest exemplu probéză în modul cel maĭ elocinte imposibilitatea de a face cine-va un singur pas serios în filologia comparativă, dacă nu cunósce

(78) Ib. p. 56.—Alte etimologie şi maĭ ne'ntemeiate vedĭ în **Meidinger,** *Die deutschen Volksstämme,* Frankfurt, 1833, in-8, p. 147.
(79) **Strab.** VII, cap. 1, § 3 ed. Didot.

cu perfecţiune legile fonologice ale tuturor limbilor alăturate şi dacă nu studiază în monumente literare istoria fie-cării vorbe puse în desbatere.

A constata asemenĭ analogie false, prevenind pe aceĭ ce ar puté altmintrea să se alunece pe viitor, este un serviciŭ tot atât de dorit, ca şi când indică cine-va pe o chartă maritimă, pentru paza piloţilor, numerósele stânce sub-marine.

În §§-iĭ de maĭ sus noĭ am eliminat deja din grupul de cuvinte ce ne interesă pe rusul *kupav* «alb», pe latinul *sapiens* «înţelept» şi pe germanul *sauber* «pur», cu familiele lor respective.

Maĭ étă alte câte-va exclusiunĭ :

Donaldson, pe care Englesiĭ îl consideră ca o mare autoritate linguistică,[80] compară persianul *khûb* «bun» cu italicul *cyprus* «bun» din dialectul sabin,[81] uĭtând că n i c ĭ o d a t ă italicul *c* nu corespunde persianuluĭ *kh*=*sv*.

Cu acelaşĭ drept, dacă era vorba numaĭ de o asemĕnare exterióră, el ar fi putut încuscri pe grecul σοφός «înţelept» cu copticul *save* «înţelept»!

E nu maĭ puţin inadmisibilă ipotesa luĭ Max Müller, cumcă *sibylla* saŭ *sibulla* «vrăjitóre» ar fi un deminutiv dintr'o vorbă latină perdută *sabus* «înţelept».[82]

Negreşit că *sabus* a putut să existe ca o formă maĭ veche decât *sibus* şi *subus*.

Ar fi permis chiar a bănui — pură ipotesă — că acest *sab* ne apare în eroul *Sabus,* dela care pretindea a descinde poporul Sabinilor,[83] şi atuncĭ numele naţional italic *Sabinus* saŭ *Sabellus* n'ar diferi decât prin sufix de numele naţional german *Swâbe.*

Dar tóte acestea — presupunêndu-se că ar fi demonstrabile, ceĭa-ce nu este — n'aŭ a face cât de puţin cu *sibylla* saŭ *sibulla,* care nu e decât o transcripţiune latină fórte exactă după grecul σιβόλλα, ér grecul σιβόλλα, la rândul seŭ, nu e decât o composiţiune dorică din σιός «deŭ» şi βόλλα «voinţă», adică «prevestitórea voinţeĭ divine».[84]

Opiniunea luĭ Usener, care compară latinul *subidus* «isteţ» cu grecul

(80) **Garnett,** *Philological essays,* London, 1859, in-8, p. XV.
(81) **Donaldson,** *Varronianus* ³, London, 1860, in-8, p. 130.
(82) **M. Müller,** *La science du langage,* Paris, 1864, in-8, p. 102 nota.
(83) **Aufrecht u. Kirchhoff,** *Die umbrischen Sprachdenkmäler,* Berlin, 1849, in-4, t. 2, p. 188.
(84) **Benfey,** *Griech. Wurzellex.,* t. 2, p. 208.

σοβαρός «violent», o cunosc numaĭ dintr'o citaţiune a luĭ Curţius,[85] încât nu mĕ pot rosti asupra valoriĭ argumentelor sale; în orĭ-ce cas, σοβαρός nu se póte separa de σοβέω «mĕ mişc ĭute», de σόβη «códă de cal», de germanul *schweif* «códă», de cimricul *chwaf* «ĭute» şi altele, carĭ tóte indică în prototipul lor ario-europeŭ un b=gr. β=germ. f=cimr. f, avênd ca semnificaţiune fundamentală «mişcare răpede», pe când nicĭ una din acestea nu se află în familia *svabha.*

După ce am înlăturat părerile emise deja în trecut, să preîntîmpinăm acum vr'o doă combinaţiunĭ destul de ademenitóre, pe carĭ însă, întru cât ne aducem a-minte, nu le-a propus încă nimenĭ.

In anticul graiŭ accadian de pe inscripţiunile cuneiforme din Mesopotamia se constată vorba *gub* «fórte», atât de apropiată prin sens şi prin formă de persianul *khûb,* care şi el, între cele-l'alte, însemnéză «fórte».

In familia linguistică ḑisă turanică, la care aparţineaŭ Accadiĭ, nu s'a găsit nicĭ un termen analog, precum nicĭ în cea semitică.[86]

Cu tóte acestea eŭ unul, neavênd vre-o busolă care să mĕ conducă, renunţ de a vedé cu precipitaţiune în acest *gub* un resultat al vecinătăţiĭ Accadilor cu limbile persice, deşi nu contest posibilitatea faptuluĭ.

Maĭ este ce-va.

Slavonesce «libertatea» se chĭamă *svoboda.*

Miklosich a separat în acest cuvînt sufixul *-da,* lăsând ca temă *svobŭ.*[87]

Un asemenea *svobŭ* «liber» s'ar puté înrudi cu ario-europeul *svabha* «fórte-lucitor», dacă în realitate ar t r e b u i ca tema cuvîntuluĭ *svoboda* să fie *svobŭ.*

Noĭ însă credem că acéstă t r e b u i n ţ ă nu există.

Svoboda se póte descompune în *svoby-da,* de unde *svoboda* prin analogiă cu alte finalurĭ slavice identice, precum *loboda* «lobodă», *ĭagoda* «pómă», *priroda* «natură», *poroda* «origine», *lagoda* «armoniă» etc., şi atuncĭ tema *svoby* «liber» represintă din literă în literă pe sanscritul *svabhû* «liber», literalmente «existinte prin sine», din *sva-* «al seŭ», slavonesce *svo-,* şi *bhû* «a fi», slavonesce *by-*: *sva-bhû*=*svo-by.*

(85) **Usener,** *Rheinisch. Mus.*, XX, 150, apud. **Curtius,** *Griech. Etymol.* 3, p. 355.
(86) **Lenormand,** *La langue primitive de la Chaldée,* Paris. 1875, in-8, p. 440.
(87) **Miklosich,** *Lex. palaeoslov.,* p. 827.

§ 12.

CONCLUSIUNEA.

Un poet latin ḑisese :

> Si bonus est insons, contrarius et malus est sons...
> (Dacă bunul este *insons*, atuncĭ din contra rĕul e *sons*...)[88]

Raţionând în acelaşĭ mod, noĭ ne-am ḑis : dacă negativul *neghĭob* însemnéză românesce «prost», positivul *ghĭob* cată să fi avut vre-o dată sensul de «înţelept».

În linguistica însă, ca şi 'n sciinţele fisice, dintre carĭ ea face parte prin metodă, raţionamentul nu devine raţiune până ce nu'l verifică maĭ întâiŭ un şir de experimente.

Studiul de faţă a fost consacrat acestuĭ migălos proces de verificaţiune, care reduce pe al nostru *ghĭob* la prototipul ario-europeŭ *svabha* «fórte-lucitor».

Composiţiunile cu *sva-* «al seŭ» aŭ atras de-mult atenţiunea linguistilor.

Fără ajutorul sanscriteĭ, ele ar fi remas pentru tot-d'a-una un nestrăbătut mister.

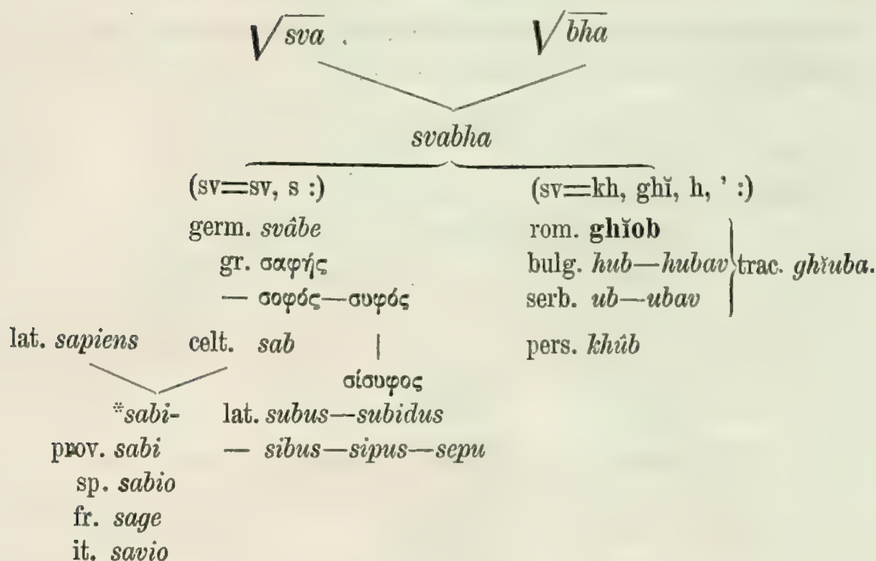
Astfel numaĭ vedicul *svadhâ* «a sa aşeḑare», din *sva-* «al seŭ» şi $\sqrt{dha}$ «aşeḑare», a putut să limpeḑéscă pe grecul ἔθος «obiceiŭ», pe homericul ἦθος «locuinţă», pe latinul *sodâ* «deprindere», de unde *sodâlis* «prieten».[89]

Fără sanscrita, cu atât maĭ mult, ar fi fost imposibil de a descompune în ultimele lor elemente constitutive ambele cuvinte tracice de formaţiune analogă, trecute în graĭul român prin moştenire dela Dacĭ : *ghĭuj* «bătrân» = *svaja* «al seŭ + ném» şi *ghĭob* «înţelept» = *svabha* «a sa + lucire».

Căte învĕţăminte fonologice şi psicologice în istoria acestor doă vorbe!

Resultatele dobândite ne desfăşură sub raportul fonetic următórea genealogiă a cuvîntuluĭ *ghĭob* :

(88) **Auson.**, *Technopaegn.*
(89) **Curtius**, *Griech. Etym.* [3], p. 236.

N'am pus în acest tabel pe zendicul *qaba* şi pe perso-achemenidicul *uvâba,* deşi complexul cercetărilor de maĭ sus le justifică pe deplin, precum nicĭ forma albanesă probabilă *ghĭob.*

Ceĭa-ce ne isbesce dela cea de'ntâiŭ aruncătură de ochĭ asupra acesteĭ genealogie fonetice, este că trecerea grupuluĭ iniţial primitiv *sv* în guturală aparţine d'o potrivă limbilor tracice şi celor persice.

Müllenhoff a demonstrat, că aceĭaşĭ particularitate distingea anticele limbĭ scitice, în carĭ regularmente sanscrituluĭ *sva* corespundeaŭ după dialecte iniţialele χο, χω, κο, κου, γο.[90]

La Grecĭ primitivul *sv* iniţial trece adesea în spirit aspru, dar nu tot-d'a-una.

La Slavĭ un simplu *s* póte deveni *ch*, nicĭ o dată însă acésta nu se întîmplă cu grupul *sv.*

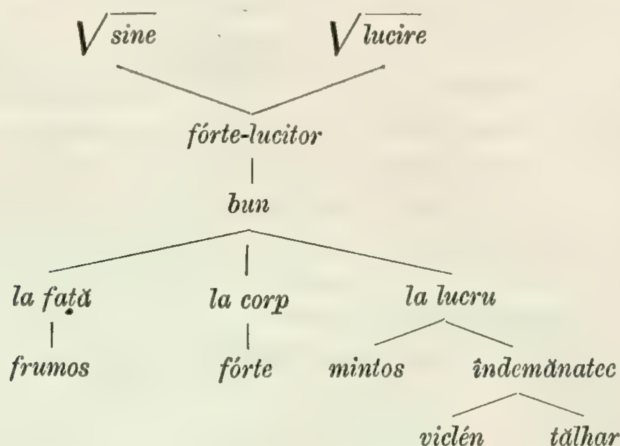
În ramura cimrică a limbilor celtice transiţiunea luĭ *sv* în *chw* saŭ *hu* este un fenomen posterior epoceĭ galice.

Maĭ pe scurt, guturalisarea normală a iniţialuluĭ *sv* din epoca cea maĭ immemorială este, în familia ario-europeă, o proprietate distinctivă a limbilor persice, trace şi scitice, treĭ marĭ ramure fórte înrudite, carĭ încingeaŭ în anticitate ca un brâŭ ţermiĭ Măriĭ-negre, ast-fel că s'ar puté numi ginte pontică.[91]

(90) **Müllenhoff,** *Ueber die Herkunft und Sprache der pontischen Scythen und Sarmaten,* in *Monatsberichte der Akad. zu Berlin,* 1866, p. 565.

(91) Cf. **Fligier**, *Beiträge zur Ethnographie Kleinasiens und der Balkanhalbinsel,* Breslau, 1875, in-8, passim.

Sub raportul psicologic, pe de altă parte, étă într'un mod aproximativ genealogia pe care ne-o oferă studiul de faţă :

Am spus că acéstă genealogiă e aproximativă, căcĭ ideia de «mintos», de exemplu, se putea desvolta nu numaĭ din «bun la lucru», ca la Grecĭ în σοφός, ci şi din «bun» în genere, precum vedem chĭar în limba română, care numesce *ne-bun* pe «om fără minte», de unde resultă că *bun* este «om cu minte»,[92] ceĭa-ce ne face a deriva şi pe al nostru *ghĭob* d'a-dreptul din ideĭa de «bun».

Doctrina semnificaţiunilor este încă departe de a fi ajuns la acea rigurósă precisiune, de care se fălesce doctrina sonurilor.

D'o cam dată trebuĭ să ne mulţumim cu aproximaţiunea.

E destul, dacă sînt corecte trăsurele generale.

Punctul esenţial în tabelul nostru psicologic este «bun» din «luminos», ba încă «luminos prin sine»; din «bun» se desfăşură apoĭ «frumos», «fórte», «mintos», «îndemănatec»; din «îndemănatec» se nasce în fine «viclén» şi «tălhar»; ast-fel prin asociaţiunea ideelor, care e unul din factoriĭ ceĭ maĭ activĭ şi maĭ fecundĭ în istoria cugetăriĭ şi limbeĭ umane, se întîmplă că sorgintea cea maĭ sublimă, trecênd din tréptă în tréptă, se prăbuşesce în nomol.

Dar dacă tóte verigele anterióre fonetice şi logice ar fi despărut, remănênd numaĭ «tălhar» ca sens saŭ σίσυφος ca son, linguistul cel maĭ genial

([92]) Cf. **Leibnitz,** *Cod. Juris Gentium Diplom.*, fol. 6 : «vir bonus est, qui amat omnes «quantum ratio permittit», ap. **Hasse,** *Erinnerung an Leibnitz,* Leipzig, 1846, in-8, p. 8.

ar fi fost el óre în stare, fără radĭeme intermediare, a sări până la *svabha* «fórte-luminos»?

A perit *ghĭob* la Românĭ şi la Albanesĭ, a perit *sab* la Celţiĭ continentalĭ, a perit *subus* la Latinĭ, *svâbe* la Germanĭ etc.; din fericire însă, după profunda observaţiune a luĭ Curtius, pe care am pus'o în fruntea studiuluĭ nostru, «limba rare-orĭ renunţă cu desăvârşire la ceĭa-ce a avut o dată», şi 'n acest mod, dacă s'a conservat ce-va, acest c e - v a ajunge uneorĭ sciinţeĭ pentru a scăpa t o t, precum în geometriă nu trebuĭ decât o radĭă ca să poţĭ reconstrui cercul.

APENDICE

GHIUJ ŞI VÎJ.

Intr'un studiŭ precedinte am cercetat pe larg istoria cuvîntuluĭ nostru *ghĭuj* «bătrân», albanesce *ghĭuş* «bunic», în vechĭa limbă tracică γόγης «bunic», constatând identitatea tuturor acestora cu sanscritul *svaja* «rudă», din prototipul ario-europeŭ *sva-ga.*

Am vĕdĭut însă în acelaşĭ studiŭ, că 'n limbile persice şi tracice grupul iniţial *sv* trece nu numaĭ în gutturală, ceĭa-ce i se întâmplă maĭ adesea, dar câte o dată şi 'n simplul *v,* astfel că Albanesiĭ, bună óră, aŭ *ghĭumă* «somn» din *svapna* alăturĭ cu *vĭehăr* «socru» din *svaçura,* ér Armeniĭ pe *qhûn* «somn» din *svapna* alăturĭ cu *veţ* «şése» din *svaks.* [93]

In dialectul persic al Balucilor se observă chĭar o trifurcaţiune în acéstă privinţă, iniţialul *sv* primitiv putênd a deveni : 1. *ghw,* ca în *ghwâr* «soră»=scr. *svasar;* 2. *wh,* ca în *vhâv* «somn»=*svapna;* 3. *w,* ca în *war* «mănâncă»=$\sqrt{svar}$. [94]

Casurile cele maĭ rare şi maĭ preţióse sînt acelea, în carĭ acéstă «lege a articulaţiunilor diverginţĭ» (the law of divergent articulations), după cum o numesce Donaldson, [95] se manifestă în unul şi acelaşĭ cuvînt, precum este la Grecĭ, de exemplu, în φόβη «cómă» şi σόβη «códă», amăndoă din σFόβη=*svabâ,* saŭ în ἑός, ὅς, σφός «al seŭ», câte-trele din σFό-ς=*sva-.*

(93) Studiul meŭ despre *Ghĭuj,* p. 14.

(94) **Lassen,** *Die Sprache der Baluc'en,* in *Zeitschr. f. die Kunde des Morgenlandes,* t. 4, p. 424. — cf. **Fr. Müller,** *Ueber die Sprache d. Baluc'en,* in **Benfey,** *Orient und Occident,* t. 3, p. 79.

(95) **Donaldson,** *The new Cratylus*[4], p. 213.

Tot aşa în limba perso-curdică noĭ aflăm :

după dialectul kurmangi :			după dialectul zaza :		persian :
h'oéng	«soră»	=	*wai*	=	*khâher*
χoş	«bun»	=	*weş*	=	*khûş*
χoást	«doriĭ»	=	*waşt*	=	*khâst*
χoénd	«cetiĭ»	=	*wend*	=	*khând* etc. [96]

D. profesor D. F. Caianu din Focşanĭ, Ardelén de nascere, ne procură pe neaşteptate un cas identic în limba română : «ceĭa-ce se chiamă în «Moldova *ghĭuj*, în Transilvania se dice, deşi maĭ rar, *vîj*».[97]

Aşa dară prototipul *svaga* se diferenţiase la anticiĭ Tracĭ în doă tipurĭ colaterale : unul cu *ghĭu-*, conservat la Albanesĭ, la Moldovenĭ şi în glosa tracică din Hesychius; altul cu *vî-*, păstrat numaĭ în Ardél.

Ambele variante, a cărora formă intermediară n e c e s a r ă este *ghvaga*, de unde *ghviga* = *ghĭuga* = *ghĭuj* prin scăderea luĭ *va*, ér *hvaga*=*vaga* = *vîj* prin scăderea luĭ *gh*, se întrunesc pentru a confirma sorgintea lor comună.

Proto-tracicul *ghvaga* — fie dis în trécăt — oferă o analogiă remarcabilă cu transitiunea luĭ *sv* în *ghw* la Balucĭ.

Graţiă luĭ *vîj* de peste Carpaţĭ faţă cu *ghĭuj* din Moldova şi cu albanesul *ghĭuş* nu numaĭ se verifică derivaţiunea prototipuluĭ tracic γόγης din ario-europeul *svaga*, ceĭa-ce era sigur chiar fără acéstă confirmaţiune, dar tot-o-dată — consecinţă fórte importantă — se probéză că dialectul Dacilor avea sub-dialecte, diferind unele din ele într'un mod caracteristic de ale Tracilor de peste Dunăre şi din Asia-mică.

(96) **Lerch,** *Forschungen über die Kurden,* Petersburg, 1857-8, in-8, t. 2, p. 213-4. — Cf. **Fr. Müller,** *Zaza-dialekt der Kurdensprache,* Wien, 1865, in-8, p. 13.
(97) *Columna luĭ Traian,* 1876, pag. 23.

Indice Bibliografic.

Indice Lexic.

Sanscrit

Varie :

ERRATA

Pag.	*Rând.*	*Tipărit :*	*Citesce :*
47	30	la avut	a avut
57	19	ὁδό-ς	ἡδύ-ς
58	18	σαφὲς	σαφές,
—	27	a ti-	arti-
60	22	*alfu*-a	*alfu*- a

OPERELE

D-LUI

B. PETRICEICU-HASDEU

1. **Viéța și scrierile luĭ Luca Stroicĭ**; Bucurescĭ, 1864, în 16. *Epuisé.*
2. **Filosofia portretuluĭ luĭ Țepeș**; Bucurescĭ, 1864, în 16. *Epuisé.*
3. **Analise literare externe: Wolf, Raicevich, Eutropius, Palauzow, etc.**; Bucurescĭ, 1864, în 16. *Epuisé.*
4. **Micuța**; o nuvelă satirică; Bucurescĭ, 1864, în 16. *Epuisé.*
5. **Ión vodă cel Cumplit**; cu un portret și 10 gravure; Bucurescĭ, 1865, în 8, pagine 246. — Puține exemplare maĭ sînt de vîndare la autor. Prețul 6 francĭ.
6. **Schylock, Gobseck și Moise**; studiŭ literar; Bucurescĭ, 1866, în 8.
7. **Talmud**; studiŭ filosofic; Bucurescĭ, 1866, în 8⁰.
8. **Industria națională față cu principiul concurențeĭ**; studiŭ politico-economic; Bucurescĭ, 1866, în 8⁰.
9. **Răzvan-vodă**, dramă istorică în 5 acte în versurĭ; Bucurescĭ, 1869, în 8. Edițiunea III.
10. **Istoria toleranțeĭ religióse în România: protestanțĭ, catolicĭ, mahometanĭ, lipovenĭ și judanĭ**; edițiunea 2, Bucurescĭ, 1865, în 8⁰. — Prețul 2 francĭ; pe hârtiă velină — 3 francĭ.
11. **Satirul**, diar umoristic; Bucurescĭ, 1866, în-fol. *Epuisé.*
12. **Archiva istorică a Românieĭ**; Bucurescĭ, 1865—1867, în 4, 3 tomurĭ marĭ. — De vîndare la Socek. — Deposit la ministerul de Instrucțiune Publică.
13. **Poesiĭ**, Bucurescĭ, 1873, în 8.
14. **Istoria critică a Românilor**; tomul 1-ŭ, a 2-a edițiune. Tomul II sub pressă. In-4 mare în 2 colóne fără linie. Prețul tomuluĭ I—24 francĭ. — Deposit la autor.
15. **Principie de filologia comparativă**. Curs ținut la Facultatea de litere din Bucurescĭ. Aŭ eșit numaĭ patru lecțiunĭ, pag. 108. — 4 francĭ. Pe chărtiă velină 6 francĭ. — La autor.
16. **Fragmente pentru istoria limbeĭ române. Elemente Dacice. I. Ghĭuj.** — Bucurescĭ, 1876, in-8, pe hărtiă velină, tipărit în 100 exemplare. — 3 francĭ.